

Литература:

1. Карасева И.М. Эффект операционного рычага [Электронный ресурс]/ И.М. Карасева. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/2007/09/24/print:page,1,jeffekt_operacionnogo_rychaga.html.
2. Хорин А.Н. Производственный леверидж и его влияние на прибыль [Электронный ресурс]/ А.Н. Хорин. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/2012/04/05/print:page,1,leveridzh_vlijanie_na_pribyl.html.
3. Чернецька О.В. Структура витрат та її вплив на ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах / О.В. Чернецька // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. Суми, 2008. – Випуск 2. – С. 367-370.

Рецензент: д.э.н., доцент Майданевич П.Н.

УДК 005.6:631.11

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Буряк Р. І., к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Обґрунтовано поняття «якість діяльності (функціонування) аграрного підприємства». Здійснено діагностику методичних вимог Моделі досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM), на їх основі розроблено методику визначення рівня якості діяльності аграрних підприємств.

The term "activities (functioning) quality in agricultural enterprise" is substantiated. Diagnostics of methodical requirements of the Excellence Model of European Foundation for Quality Management (EFQM) is made, on its basis is developed the methodology of determining the level of activities quality of agricultural enterprises.

Постановка проблеми. За умов сучасної глобалізованої ринкової економіки проблема якості є найважливішим фактором підвищення рівня життя, економічної та соціальної безпеки. Якість є комплексним поняттям, яке відображує ефективність усіх складових діяльності підприємства: розробку стратегії, організацію виробництва, маркетинг тощо. Звичайно, найважливішим елементом системи якості є якість продукції. Вона є основою для забезпечення ефективного функціонування підприємств, які в свою чергу формують конкурентоспроможну економіку, що визначає якість життя населення.

Якість сільськогосподарської продукції визначають за допомогою різних методів, вимоги щодо її якості та безпеки містять державні стандарти, технічні умови, стандарти підприємств та ін. документи.

Однак, сама лише оцінка якості продукції не дає змоги визначити здатність підприємства задовольняти потреби зацікавлених сторін (персоналу, споживачів, посередників, постачальників та суспільства), а також здійснити аналіз результативності процесів діяльності. Для комплексної та всеохоплюючої характеристики якісного функціонування аграрного підприємства ми пропонуємо застосувати такий комплексний показник, як «якість діяльності аграрних підприємств».

На нашу думку, якість продукції, управління якістю, система менеджменту якості є складовими елементами категорії «якість діяльності».

Особлива роль має бути відведена якості діяльності аграрного підприємства, що має безпосередній зв'язок із забезпеченням функціонування підприємства. Виходячи з цих позицій, ми розробили визначення поняття «якість діяльності (функціонування) аграрного підприємства» та сформулювали його наступним чином якість діяльності (функціонування) аграрного підприємства – це здатність підприємства задовольняти потреби зацікавлених сторін (персоналу, споживачів, посередників, постачальників та суспільства) та забезпечувати результативність процесів діяльності (маркетингового менеджменту, технологічних, виробничих, управлінських процесів та процесів закупівлі і реалізації продукції).

Безперечно, досить складно оцінити такий комплексний показник, як якість діяльності аграрних підприємств. Як правило, найважливішими критеріями для його визначення є основні результати діяльності підприємства та показники виконання процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання якості, оцінювання якості продукції та якості діяльності аграрних підприємств займалося багато вітчизняних і зарубіжних вчених та науковців. Серед них можна назвати таких відомих вчених як Я.А. Беда, О.А. Бугуцький, Е.М. Векслер, В.П. Галушко, О.Д. Гудзинський, Й.С. Завадський, П.М. Ічаєв, П.Я. Калита, М.Г. Круглов, Б.І. Мищик, І.С. Харитончик, В.С. Хілевич, М.І. Шаповал та багато інших. Серед зарубіжних вчених, роботи яких присвячені питанню якості, оцінювання якості продукції та якості діяльності аграрних підприємств: Е. Демінг, Д. Джуран, Ф. Кросбі, К. Ісікава, Р. Кохл, Х. Куме, Л. Ноулер, А. Робертсон, А. Фейгенбаум, Т. Тагучі, Д. Харрінгтон, В.А. Васільєв, О.В. Глічев, В.В. Окрепілов та ін.

Однак, проблема оцінки рівня якості діяльності аграрних підприємств є, наразі, недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування поняття «якість діяльності (функціонування) аграрного підприємства», здійснення діагностики методичних вимог Моделі досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM) та формування на їх основі методики визначення рівня якості діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу досліджень. Для діагностики якості діяльності аграрних підприємств застосуємо методологію Моделі досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM), яку ми дещо адаптуємо до специфіки їх функціонування. Але спочатку проаналізуємо основні концептуальні положення даної моделі.

У наш час світ змінюється дедалі швидше. Взаємозв'язки та взаємозалежність між підприємствами, країнами та різними глобальними об'єднаннями посилюються і стають дедалі складнішими. Кожне підприємство повинно безперервно удосконалюватись, для того щоб бути конкурентоспроможними в такому мінливому середовищі. Для цього, керівництво будь-якої компанії має добре усвідомлювати та враховувати баланс інтересів, а також здійснювати управління процесом задоволення потреб і очікувань усіх зацікавлених сторін максимально ефективно. Модель досконалості EFQM є

основою для розуміння і управління цим процесом.

Модель удосконалення бізнесу, розроблена Європейським фондом управління якістю – EFQM Excellence Model існує з початку 1990-х років і представляє собою узагальнену модель ідеальної системи управління для організацій, які орієнтовані на стійкий розвиток та підвищення конкурентоспроможності. Модель базується на філософії якості управління та виробництва, системному підході до управління, який враховує вимоги всіх зацікавлених сторін, включаючи споживачів, працівників, власників і акціонерів, партнерів і постачальників, суспільство і державу. На основі Моделі EFQM в багатьох європейських країнах з 1992 року проводяться конкурси з якості, у яких можуть приймати участь різні організації незалежно від чисельності працівників, сфери діяльності та форм власності [2, с. 7].

На наш погляд, ключовими інструментами даної моделі для аграрного підприємства є: опис ідеальної організації, її підходів і результатів (критерії і підкритерії моделі) та методика порівняння реального підприємства з ідеалом (вона базується на експертній оцінці). Саме адаптовану методику порівняння реального підприємства з ідеалом, яка базується на експертній оцінці, ми пропонуємо застосувати для визначення рівня якості діяльності аграрних підприємств галузей рослинництва і тваринництва, а також переробних підприємств.

Можна виділити три основні складові моделі: фундаментальні концепції Моделі досконалості EFQM; структура критеріїв і підкритеріїв Моделі досконалості EFQM; логіка RADAR.

Спочатку розглянемо фундаментальні концепції. Модель досконалості EFQM базується на восьми фундаментальних концепціях досконалості [3].

Це, зокрема, такі концепції:

1. Досягнення збалансованих результатів.
2. Додавання цінностей для споживачів.
3. Управління через бачення, натхнення і чесність.
4. Управління за допомогою процесів.
5. Досягнення успіху через людей.
6. Плекання творчості та інновацій.
7. Побудова партнерських відносин.
8. Прийняття відповідальності за стійке майбутнє.

Перелічені нами фундаментальні концепції досконалості можуть використовувати будь-які компанії незалежно від розміру і сфери діяльності. Тобто, дані концепції є цілком прийнятними для впровадження у вітчизняних аграрних підприємствах за умови застосування Моделі досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM).

Проаналізуємо другу складову Моделі досконалості EFQM, а саме – структуру її критеріїв і підкритеріїв. Модель Європейського фонду управління якістю (EFQM) складається з 9 критеріїв та 32 підкритеріїв. Перші п'ять критеріїв моделі (1-5 критерії) є критеріями можливостей, а наступні чотири критерії (6-9 критерії) – це, відповідно, результати. Дії організації та її потенціал описують критерії можливостей. Досягнення підприємства відображують критерії результатів (рис. 1).

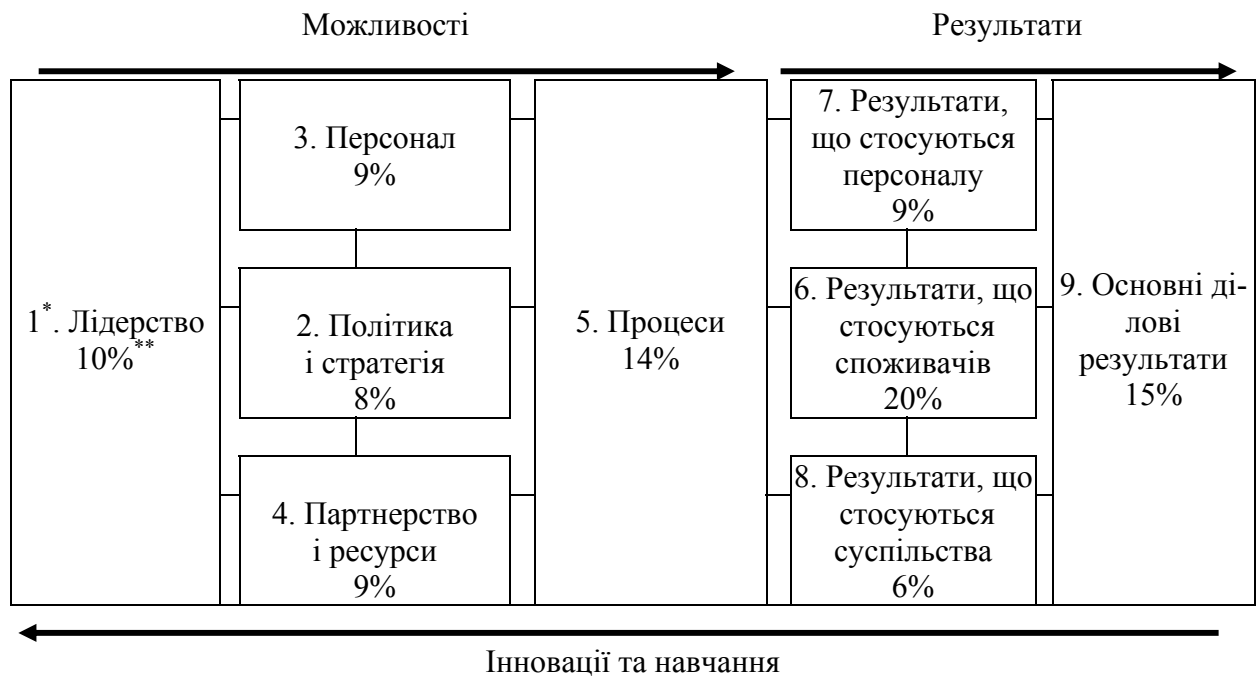

Рис. 1. Модель досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM) [3]

* - номер критерію;

** - коефіцієнти вагомості критеріїв Моделі досконалості EFQM.

Динамічний характер моделі відображують стрілки (рис. 1). Покращення результатів діяльності зумовлюють саме інновації і навчання, вони також дають змогу поліпшити можливості підприємства.

За допомогою дев'яти критеріїв моделі, що показані на рис. 1, можна визначити рівень ділової досконалості аграрного підприємства.

Кожен з критеріїв у свої чергу містить певні підкритерії. Критерії мають певне тлумачення, які характеризують їх сутність та значення. А підкритерії містять певне коло питань, що мають вивчатися під час оцінювання підприємства.

Отже, проаналізувавши сутність критеріїв моделі, можна відмітити, що вони є специфічними рекомендаціями щодо різних видів діяльності аграрного підприємства і результатів, яких воно досягає.

За відображеними на рис. 1 критеріями Моделі досконалості EFQM, ми пропонуємо проводити самооцінку рівня якості діяльності аграрних підприємств. Самооцінка має здійснюватися експертами (у складі експертної групи буде 3 особи) з числа найбільш досвідчених та кваліфікованих працівників підприємства (керівник та двоє головних спеціалістів).

Для оцінки рівня якості діяльності аграрних підприємств, окрім критеріїв та підкритеріїв Моделі EFQM, на нашу думку, доцільно застосувати логіку RADAR, що закладена в основі даної моделі. Логіка RADAR має чотири складові (табл. 1).

Сутність складових елементів логіки RADAR

Англійська назва елемента логіки RADAR	Українська назва елемента логіки RADAR та його сутність
Results	Результати (визначення бажаних результатів)
Approach	Підхід (розробка підходів для досягнення бажаних результатів)
Deployment	Застосування (планування і впровадження розроблених підходів, та їх застосування)
Assesement	Оцінка (оцінка результатів діяльності)
Review	Перегляд (пошук можливостей для подальшого удосконалення)

Джерело: сформовано автором на основі [1]

На нашу думку, логіка RADAR містить загальні рекомендації стосовно аналізу і удосконалення всіх видів діяльності і результатів, які досягає аграрне підприємство. Ми вважаємо, що за умов застосування Моделі досконалості EFQM для оцінки рівня якості діяльності аграрного підприємства, для всіх підкритеріїв можливостей мають використовуватись складові логіки RADAR (підхід, застосування (поширення), оцінка та перегляд). А от для підкритеріїв результатів доцільно використовувати таку складову, як результат.

Вищезазначену логіку можна застосовувати за різних умов. Проте, на нашу думку, найбільш доцільним є використання даної логіки разом з матрицею оцінювання RADAR, саме для потреб визначення якості діяльності аграрних підприємств.

Розглянемо методику визначення кількісної оцінки рівня якості діяльності аграрного підприємства з використанням Моделі досконалості EFQM.

Якщо ми визначаємо рівень якості діяльності підприємства за допомогою матриці оцінювання RADAR, коефіцієнти вагомості є визначеними для всіх дев'яти критеріїв Моделі досконалості EFQM, це, відповідно, відображено на рис. 1. Такий розподіл коефіцієнтів вагомості необхідний для того щоб визначити бальну оцінку.

Проте, відображені на рис. 1 коефіцієнти вагомості розраховані за результатами ґрунтового загальноєвропейського дослідження ще у 1991 р. Незважаючи на те, що вищезазначені коефіцієнти є загально визнаними, а їх значення також піддаються систематичному перегляду, на нашу, думку доцільно переглянути вагові коефіцієнти, що показані на рис. 1 та адаптувати їх до потреб самооцінювання і визначення рівня якості діяльності аграрного підприємства (рис. 2).

Безумовно, Модель досконалості EFQM описує ідеальне підприємство, а також може застосовуватись для оцінювання підприємств та організацій, що працюють у різних сферах діяльності. Однак, ми вважаємо, що діяльність аграрних підприємств має певну специфіку і тому, проаналізувавши систему багатофакторних кореляційно-регресійних моделей розроблених автором у дисертаційній роботі ми пропонуємо наступний розподіл вагових коефіцієнтів за критеріями Моделі досконалості EFQM (рис. 2).

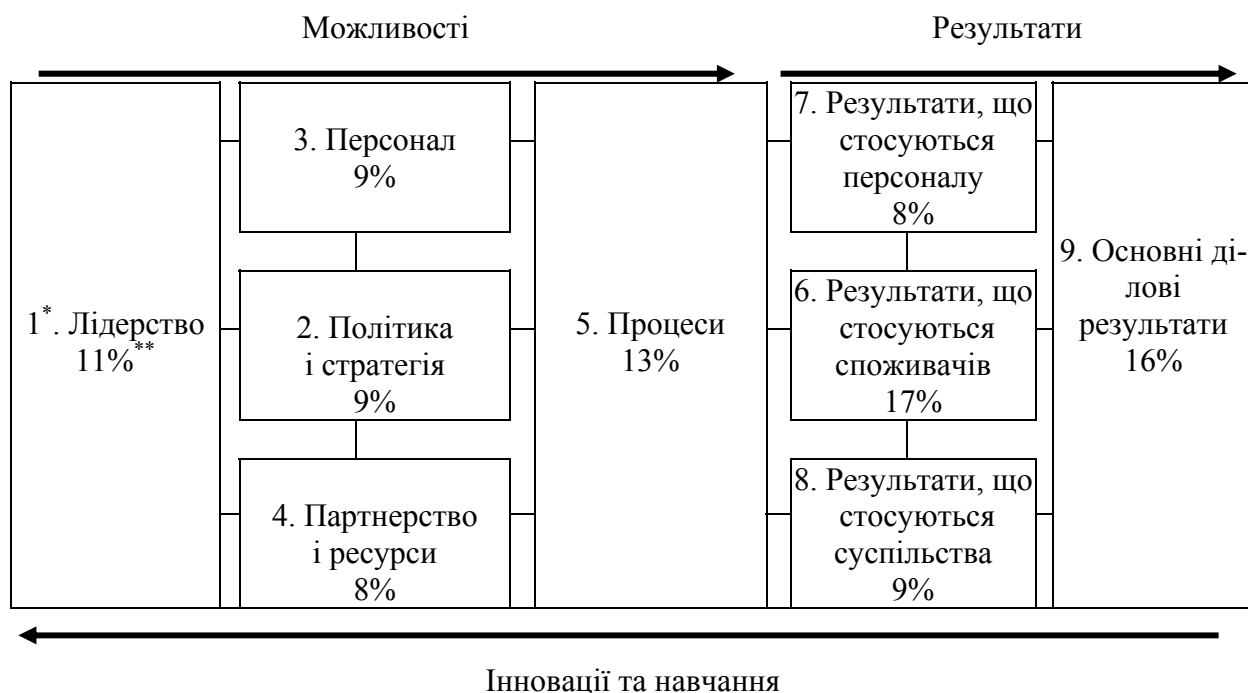

Рис. 2. Розподіл коефіцієнтів вагомості за критеріями Моделі досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM) адаптований до потреб самооцінювання і визначення рівня якості діяльності аграрного підприємства
Джерело: розроблено автором на основі [4]

* - номер критерію;

** - коефіцієнти вагомості критеріїв Моделі досконалості EFQM розраховані автором.

Відображені на рис. 2 коефіцієнти вагомості, на наш погляд, є адаптованими до потреб самооцінювання і визначення рівня якості діяльності, саме, аграрного підприємства та у повній мірі враховують особливості його функціонування. Початковим етапом самооцінювання та визначення рівня якості діяльності аграрного підприємства є застосування Матриці оцінювання RADAR, з метою обрахунку відсоткової оцінки по підкритеріям можливостей та результатів.

Ми рекомендуємо застосовувати матрицю оцінювання RADAR для здійснення самооцінки аграрного підприємства і визначення рівня якості його діяльності експертним методом.

Таблиця 2

Форма для підсумкового оцінювання критеріїв можливостей Моделі досконалості EFQM*

Номер критерію	1	%	2	%	3	%	4	%	5	%
Підкритерій	1а		2а		3а		4а		5а	
Підкритерій	1б		2б		3б		4б		5б	
Підкритерій	1в		2в		3в		4в		5в	
Підкритерій	1г		2г		3г		4г		5г	
Підкритерій	1д				3д		4д		5д	
Сума										
		÷5		÷4		÷5		÷5		÷5
Оцінка										

Джерело: розроблено автором на основі [3]

* Оцінка, що присуджується критерію – є середньоарифметичним від відсоткової оцінки за підкритеріями.

З метою узагальнення відсоткових оцінок за відповідними підкритеріями можливостей та результатів моделі, а також визначення загальної оцінки рівня якості діяльності аграрного підприємства (шкала від 0 до 1000 балів) ми пропонуємо адаптовану для аграрного підприємства форму для підсумкової оцінки, що наведена у табл. 2, табл. 3, табл. 4.

Таблиця 3

**Алгоритм підсумкового оцінювання критеріїв результатів
Моделі досконалості EFQM**

Номер критерію	6	%	7	%	8	%	9	%
Підкритерій (значення)	6a	x 0,75 =	7a	x 0,75 =	8a	x 0,25 =	9a	x 0,50 =
Підкритерій (значення)	6б	x 0,25 =	7б	x 0,25 =	8б	x 0,75 =	9б	x 0,50 =
Оцінка								

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Згідно форми для підсумкової оцінки рівня якості діяльності аграрного підприємства наведеної табл. 2-4, ми пропонуємо наступну послідовність розрахунку рівня якості діяльності аграрного підприємства:

1. Визначте оцінку по кожному критерію можливостей та результатів (табл. 2 і табл. 3).
2. Помножте оцінку по кожному критерію на відповідний фактор для підрахування кількості балів (табл. 4).
3. Підрахуйте суму балів за критеріями для того, щоб визначити загальну оцінку рівня якості діяльності аграрного підприємства.

Таблиця 4

**Методика визначення загальної оцінки рівня якості діяльності
аграрного підприємства**

№ з.п.	Критерій Моделі досконалості EFQM	Оцінка	Фактор (коефіцієнт вагомості)	Кількість балів
1.	Лідерство		x 1,1	
2.	Політика та стратегія		x 0,9	
3.	Персонал		x 0,9	
4.	Партнерство та ресурси		x 0,8	
5.	Процеси		x 1,3	
6.	Результати, що стосуються споживачів		x 1,7	
7.	Результати, що стосуються персоналу		x 0,8	
8.	Результати, що стосуються суспільства		x 0,9	
9.	Основні ділові результати		x 1,6	
Загальна кількість балів				

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Вищезазначену методику ми рекомендуємо застосовувати для оцінки рівня якості діяльності аграрних підприємств. Оцінювання мають проводити експерти. Експертна група, яка буде оцінювати підприємство (здійснюватиме самооцінку) буде складатися з трьох експертів, які представлятимуть вище керівництво підприємства.

Висновки. Для того щоб успішно функціонувати в сучасних економічних умовах кожне аграрне підприємство незалежно від розміру та напрямку діяльності повинно розробити певну структуру управління. Модель досконалості EFQM є практичним інструментом, що його може застосовувати будь-яке аграрне підприємство у наступній якості:

- як засіб для здійснення самооцінки за допомогою визначення свого рівня якості діяльності (самооцінка дає змогу аграрним підприємствам визначити і усвідомити не лише сильні сторони, але й області для удосконалення, а також зумовлює їх усунення);

- у якості термінології та способу мислення, що реалізуються на всіх рівнях діяльності підприємства та є основою для його ефективного функціонування;

- як основа формування системи менеджменту підприємства;

- як інструмент для визначення перспективних напрямків розвитку аграрного підприємства, що забезпечать підвищення якості.

Вищезазначені положення підтверджують доцільність використання принципів і методів Моделі досконалості EFQM у повсякденній діяльності аграрного підприємства, особливо, з метою самооцінювання, що, безумовно, сприятиме підвищенню рівня якості діяльності та ділової досконалості.

Література:

1. Європейський фонд управління якістю (EFQM) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [<http://www.efqm.org>].

2. Маслов Д.В. От качества к совершенству. Полезная модель EFQM/ Д.В. Маслов. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2008. – 152 с.

3. Модель досконалості Європейського фонду управління якістю (EFQM) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [<http://www.efqm.org/en/Home/TheEFQMExcellenceModel/tabid/132/Default.aspx>].

4. Українська асоціація якості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.uaq.org.ua>].

Рецензент: д.е.н., професор Галушко В.П.

УДК 631.15:658.155.4

ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Василишин С.І., аспірант

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Статтю присвячено аналізу сучасного стану та шляхів покращення економічних умов формування виробничих запасів сільськогосподарських підприємств з позиції впливу на них диспаритету цін та короткострокового кредитування.

The article was devoted to the analyze of the current state and ways of the economic conditions improvement of inventories formation in the agricultural enterprises from the standpoint of the disparity in prices and short-term lending influence.

Постановка проблеми. Ефективність господарювання та безперебійність процесів виробництва і реалізації продукції будь-якого суб'єкта господарювання неминуче залежить від наявності та раціонального використання